

Knapphistoriska Museet i Värmskog

Av John Engvall, Värmskog

Värmskog är de många unika museernas socken

Värmskogs socken ligger på båda sidor om sjön Värmeins mellersta del i västra Värmland mitt emellan Karlstad och Arvika. Kommunen heter Stavnäs. Det är Värmeins som lånat namn åt landskapet, och vid dess stränder mötas icke mindre än åtta kyrksocknar. Bygderna omkring sjön räknas till Värmlands äldsta kulturbygder, och fornlämningarna från de förhistoriska epokerna äro många och betydande.

Värmskog är de originella museernas och samlingarnas förlovade land. Det är ett både unikt och rikt kulturhistoriskt arv Värmskogs Fornminnes- och Hembygdsförening har att förvalta åt kommande släkten. Här finns ett *soldatortpmuseum* i Stora Skärmnäs med byggnader och samlingar i sin gamla miljö, och en ståtlig minnessten över Karl XI:s Indelningsverk är rest invid gårdsplanen. Ett märkligt museum är också *telefonmuseet* i L. M. Ericssons födelsegård Nordtomta i Vegerbol, där telefonindustriens grundläggare i vårt land föddes den 5/5 1846. Gården är bevarad såsom ett minne över hans liv och gärning, och Telefonaktiebolaget L. M. Ericsson, Stockholm, har lämnat mycken unik telefonmaterial till samlingarna från telefonindustriens begynnelse och första utveckling i Sverige. Vid Värmskogs kyrka har Värmlands Företagareförening rest ett minnesmonument över L. M. Ericsson med bl. a. följande inskription: "Den svenska telefonindustrien vittnar om hans gärning." I socknen finns också två *hembygdsgrändar*, Liljenäs i Prästbol och Övre Tomta i Rombotten. Så finnes det en stor samling stenxyor och redskap från forntiden samt allmogeföremål och gamla möbler.

Kyrkoförsamlingen vårdar två *kyrkoröner* från 1200- och 1600-talen samt två över hundra år gamla *skolhus*, som restaurerats i gammal stil till församlingshem. Där förvaras också äldre skolmaterial. Kyrkan äger dessutom ett *bibliotek* med sällsynta böcker från 1600- och 1700-talen, hembygds litteratur m. m.

Komminister John Engvall, Värmskog.
"Knappmuseintendent."

Knapphistoriska museet

I denna gamla kulturbygd har de senaste åren ännu ett museum vuxit fram, det unika av dem alla, nämligen knapphistoriska museet eller som det heter "Svenska och Utländska Knapphistoriska Museet." Det är inrymt i *Landsrönningens forngård*, en gammal förnäm tvåvåningsbyggnad från 1700-talet med åtta rum. Den ligger i Krokseruds rote i en storslagen natur icke långt från landsvägen sex km. öster om kyrkan. I gårdens rymliga ekonomibyggnader finns en stor samling av vagnar, slädar, kaminer m. m. Detta är icke några vanliga samlarobjekt, eftersom de kräva stora utrymmen. Men även sådana saker behöva en fristad.

Vad nu knapphistoriska museet beträffar är detta det enda offentliga museet i sitt slag i Sverige och så vitt känt är det största i världen. Det finns omkr. 110.000 olika knappar, vilka belysa klädedräktens hopfästande och prydnade -enom tiderna. De flesta länder, som tillverka knappar, äro representerade.

Knappmuseet är en värmländsk skapelse. Under tecknad har sammanfört materialet från olika samlare. Största delen av denna jättesamling härrör från framlidne grosshandlaren Gunnar Rudberg i Borås, född år 1888 i Ölseruds församling på Värmlands Näs och död år 1946. Hans hustru, Maria Danielsson, var från Gunnarskog i Värmland. Samlingen förvärfvades till Värmskog år 1954.

genom mynthandlare John Pedersen, Borås, som varit en god vän till grosshandlare Rudberg. Sedan har bl. a. den avlidnes söner köpmännen Erik Rudberg, Stockholm, och Doug-lag Rudberg, Borås, berikat samlingarna, särskilt den senare, som dessutom har anskaffat mycken annan värdefull material såsom kataloger, historiska uppteckningar om knapp-tillverkning, fotografier m. m.

I år har också med samlingarna införlivats några hundra uniformsknappar från kriminalassistenten Eric Kjellbergs, Hägersten, förnämna samling. Herr Kjellberg är Sveriges och Nordens störste expert och samlare av uniformsknappar och uniformsemlen.

När det sedan gäller att ordna och utställa knapparna i ett knappmuseum har det givetvis icke varit så lätt att veta, hur man bäst skall kunna få någon reda i detta väldiga material. Främst måste knapparna göras åskådliga ur kulturhistorisk synpunkt. Såsom "knappmuseiintendent" (Fint ord!) har jag givetvis haft stora bekymmer, och förebilder saknas. En förebild finns dock, och den härstammar från August Strindberg, men det har icke varit möjligt att följa den. I "De lyck-saligas ö" i "Svenska öden och äventyr" (1884) berättar Strindberg om en knappsamlare, som fick professur i knappologi. Han ordnade knapparna i två huvudavdelningar: 1. Knappar med ett hål, med två hål o. s. v.

samt 2. Knappar utan ett hål, utan två hål o. s. v.! Om knappmuseet legat i Grönköpings stad hade indelningen varit idealisk. Strindberg ansåg f. ö. knapparna vara "betydelse-lösa ting" och skämtade friskt med dem. Livets skola har dock lärt oss något helt annat. Det är en mycket allvarlig sak att förlora en kragknapp, om det icke finns någon reserv tillhands — och högtidssammankomsten är omedelbart förestående!

I knappmuseet i Värmskog ordnas knapparna efter en helt annan metod än Strindbergs. De uppsättas efter tillverkningsland och ort, tillverknings-tid och material, efter knapparnas funktion såsom nyttoknappar, prydnadsknappar och uniformsknappar. Vissa konsthantverkare alster samlas i särskilda mindre grupper. Det är lättare att på detta sätt få en överblick över knapparnas historia genom tiderna. I regel är knapparna pryddligt uppsatta på originalkartor från tillverkarna. Vad som av utrymmesskäl icke kan göras direkt åskådligt förvaras uppsatt på kartor i ringpärmar.

I knappmuseet kommer även äldre knappmaskiner och redskap för tillverkningen att visas. I ett rum skall det finnas litteratur, fotografier och handlingar, som berör knappar. Knapp-litteraturen är dock sparsamt företrädd. I tidningen "Samlarnytt" har det tidigare funnits några artiklar om knappar,

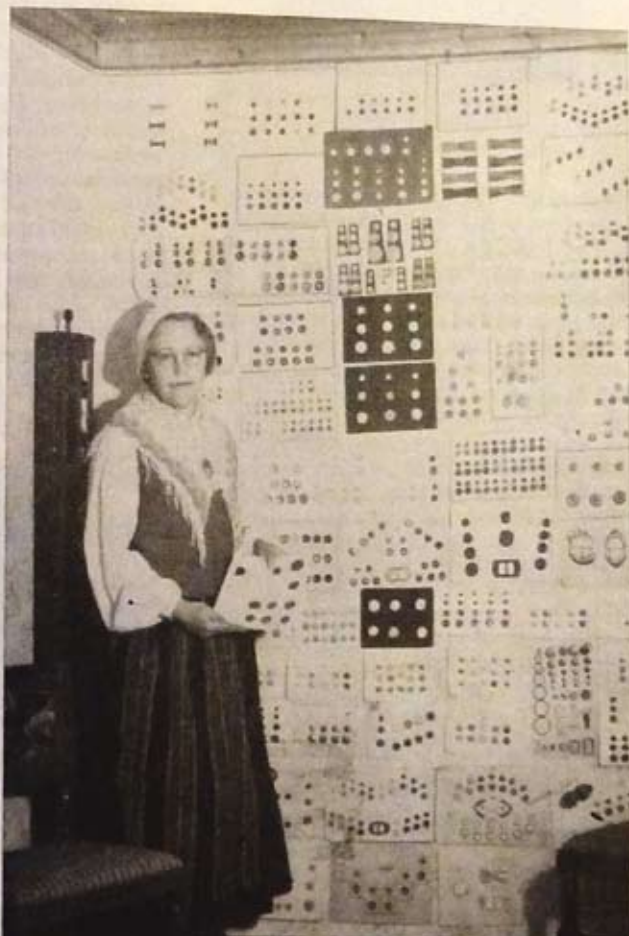
Faksimil ur en tidig Samlarnytt

främst uniformsknappar. Se ex. nr 3, 1950 där denna tidnings redaktör skriver om sin samling av uniformsknappar och uniforms-
emblem. Tidningen "Samlarnt" skall i in-
bundna årgångar naturligtvis finnas tillgäng-
lig på knappmuseet.

Knappmuseet skall dessutom få sitt eget
språkrör i form av en bok om knappar och
knappsamlande samt en tidskrift "Knapp och
Skrud," som bara kommer ut någon gång om
året i en liten upplaga. Denna tidskrift kom-
mer att bli mycket originell. Det blir första
gången som knappen kommer att stå i cent-
rum i en tidskrift i Sverige. Det är icke hel-

ler för tidigt att knapparna får upprättelse.
De äro nödvändiga tingestär både ur nytto-
och prydnadssynpunkt för en dräkt. Ingen
som vill vara välklädd kan vara utan knap-
par. Varje knapp är också ett litet konst-
verk vare sig det gäller tillverkning för hand
eller med maskin. Ingenting gör heller en
människa så barnsligt glad, som att samla
knappar. Man kan också glädja andra med
en knappsamling. Man behöver bara nämna
ordet knappmuseum, så kan man få den
mest surmulne att le ett verkligt ljus le-

Forts. å sidan 25

*Från Knapphistoriska
museet i Värmskog
med värdinnan*

Fortf. från sidan 23

ende. Naturligtvis ska man göra människor glada, och det är just det knappmuseet vill.

Förutom knappar visar knappmuseet även andra föremål som har med klädedräktens hopfästande att göra, såsom spännen, hyskor, hakar o. s. v.

Jag vill också påpeka att knapparna ha ett kulturhistoriskt värde. Det är intressant att på ett knappmuseum följa deras historia genom tiderna. I härvarande samling finns också många rariteter från bl. a. 1600- och 1700-talen, vilka äro värda en eller annan hundralapp. Dessa knappar hör lika mycket till numismatiken som till knappologien.

Nu får heller ingen tro att ett knappmuseum bara är ödsliga rum, vars väggar är "tapetserade" med knappkartor och upplysande texter. Nej, det hela inramas så att säga med gammaldags hemtrevnad i form av gamla vackra möbler och antikviteter. Man kan sålunda få tillfälle att både vila och meditera i knappmuseet framför de många små konstverk, som kallas knappar. Att sitta i ett rum helt rymt med knappar är ett tjugande skådespel, som man inte glömmer i första taget. Det är helt enkelt en upplevelse som är särpräglad. Man får en vision av skönhet, och man får en känsla av glädje, när man ser de många knapparna lysa i regnbågens alla färger, gnistra i glaskristall och skimra i pärlemor.

Knapparna äro skickliga arbetares verk. Man anar länder, folk och människoöden bakom de stumma knapparna. Här skymtar också något av livets drama i högtid och vardag, i sorg och glädje. Ja, tänk om våra tysta vänner och välgörare knapparna kunde tala!

Välkommen att se knappmuseet i Värmskog. Den långväga resenären kan få vila ut i STF:s vandrarhem i Värmskogs sockenstuga, som förestås av knappmuseets egen värdinna, fru Anna-Lisa Engvall. Vandrarhemmet ligger icke långt från stranden, där sjön Värmeån sjunger sin mångtusenåriga sång, och på andra sidan sjön ligger den gamla gården med knapparna, omsusad av de väldiga skogarnas sång. På grund av renovering av fastigheten kan knappmuseet icke bli tillgängligt för allmänheten förrän nästa år. Men då skall de hundratusendens väldiga knappskara lysa och stråla den besökande till mötes i åtta rum. Var kan man väl annorstädes få se en sådan märklig syn? Museet förvaltas av Stiftelsen Landsrönningens forngård och Knapphistoriska museum, Värmskog.

John Engvall